

Vaalitarkkailijan havaintoja Kirgisian taloudesta

Timo Eklund

Olin Kirgisiassa heinäkuussa 2009 ETYJ:in vaalitarkkailijana kymmenen päivää. Tänä aikana minulla oli mahdollisuus pinnallisesti tutustua maassa valitsevaan tilanteeseen pääkaupungissa Bishkekissä ja pienissä Tash-Komurin ja Karakölin vuoristokaupungeissa. Nämä kaksi kaupunkia sijaitsevat maan läntisessä keskiosassa. Tässä matkaraportissa kerron havaintojani Kirgisian talouden nykytilasta.

Historiaa

Kirgisian talous ei kuulunut Neuvostoliiton kehittyneimpiin, vaan tasavalta oli köyhä ja maatalousvaltainen. Neuvostoliiton hajoaminen oli täydellinen katastrofi Kirgisian taloudelle, joka oli riippuvainen keskushallinnon tuista sekä sen takaamista halvoista raaka-aineista ja tilauksista. Uusi aika tarkoitti myös yleisliittolaisten yritysten välisten toimintaverkostojen tuhoutumista ja täten tuotantolaitosten toimintakyvyn radikaalia heikkenemistä. Kirgisian talous supistui 1990-luvun alussa enemmän kuin muissa neuvostotasavalloissa, lukuun ottamatta sotien raskauttamia Tadžikistania, Azerbaidzhania ja Armeniaa. Ahdinjon seuraus ja samalla myös osasyys oli etnisten venäläisten ja saksalaisten joukkomittainen maastamuutto. Nämä kansalaisuudet vastasivat suurelta osalta yritysten johtamisesta ja erityisosaamista vaativista töistä.

Suurimman shokin mentyä ohi Kirgisian talous on kasvanut 1990-luvun puolivälistä lähtien. Kirgisia oli talousuudistusten eturintamassa IVY-maiden joukossa ja sen talouden katsotaan olevan lähempänä länsimaalaista markkinatalousjärjestelmää kuin muiden Keski-Aasian maiden. Maata pidetään myös alueen investoijamyönteisempänä maana, mikä ei kuitenkaan ole johtanut suuriin ulkomaisiin investointeihin. Syynä tähän on varsinkin merkittävien luonnonrikkauksien puute. Kansainväliset järjestöt, kuten EBRD ja IMF, ovat kuitenkin pitäneet Kirgisiaa lempilapsenaan Keski-Aasian alueella.

Talouden nykykunto

Kirgisian bruttokansantuote asukasta kohden on toiseksi alhaisin entisistä neuvostotasavalloista. Kuitenkin talouskasvu on ollut vähintäänkin kohtuullista viime vuosina.

Maatalous on suurin sektori sekä tuotannonarvolla (noin 35%) että varsinkin työvoimaosuudella (noin 50%) mitattuna. Päätuotantosunnat ovat puuvillan ja tupakan viljely sekä villan ja lihan tuotanto. Pääsin näkemään maatalousseutuja sekä pääkaupungin että toiseksi suurimman kaupungin Oshin ulkopuolella ja Zhalal-Abadin alueella lähellä Uzbekistanin rajaa. Yleiskuvaksi jäi, että viljelysalat ovat erittäin suuria ja järjestelmällisesti viljeltyjä. Toisaalta maatalouden koneistumisaste vaikutti alhaiselta. Pellot oli usein varustettu kastelujärjestelmillä, vaikka jossain tapauksissa vettä ajettiin pelloille säiliöautoilla. Tämä saattoi olla valtavista helteistä ja kuivuudesta johtuva poikkeusratkaisu. Leikkaamattomat korret poltettiin yleisesti pelloilla. Tämä saattaa viitata siihen, että lannoitteet ovat liian kalliita viljelijöille.

Kuten aiemmin mainitsin, Kirgisian teollisuustuotanto romahti täydellisesti 1990-luvun alussa. Jotkut tehtaat onnistuivat kuitenkin jatkamaan toimintaansa ja osa niistä pystyi muuttamaan tuotantosuuntaansa. Suurin osa tehtaista kuitenkin pysähtyi ja tulee seisomaan hamaan loppuun asti. Nytemmin suurin osa entisistä työntekijöistä on muuttanut pois, tehtaat ovat vanhentuneet ja kaikki arvokas on varastettu. Monille entisille teollisuuspaikkakunnille ei ole noussut mitään korvaavaa tuotantoa ja jäljelle jääneet ihmiset yrittävät elättää itsensä kuka mitenkin. Näin ympäri maata jonkin verran hylättyjä tehtaita, mutta en sen enempää kuin Baltiassa tai Venäjälläkään.

Hylätty tehdas

Konepajateollisuus ei ole koskaan noussut 1990-luvun romahduksesta., sen sijaan tekstiiliteollisuudella menee hieman paremmin. Suurille maailmanmarkkinoille pääsyä tosin vaikeuttaa vaikea maantieteellinen asema monen hankalan rajan ja huonojen kulkuyhteyksien takana. Kirgisiaan tuodaan paljon vaatteita Kiinasta ja Intiasta, mikä viittaa siihen, että tekstiiliteollisuudenkaan kilpailukyky ei ole aivan kohdallaan. Elintarviketeollisuus on kehittynyt melko suotuisasti viime vuosina. Kuitenkin monet myytävät tuotteet, eritoten korkeammissa hintaluokissa, ovat tuontitavaraa, varsinkin Venäjältä ja Kazakstanista.

Kaivosteollisuuden ehdottomasti tärkein tuote on kulta, jonka tuotanto on kasvanut viime vuosina ja siihen on investoitu myös ulkomaista pääomaa. Muita kaivosteollisuuden tuotteita ovat mm. elohopea ja uraani. Piin, hiilen ja antimoinin tuotanto ollaan lisäämässä. Vierailin kaksi kertaa entisessä hiilikaivoskaupungissa Tash-Kömurissa. Kaivos suljettiin 1990-luvulla ja pääosin venäläiset asukkaat muuttivat pois. Tämän jälkeen heidän tilalleen on muuttanut kirgiisejä. Varsinaisia työpaikkoja seudulla ei ole, mutta elämä tuntui kuitenkin pyörivän suhteellisen normaalisti ainakin näin kesäaikaan. Hiilikaivosten uudelleen avaaminen ei ole täysin poissuljettua, sillä Kirgisia tutkii mahdollisuuksia lisätä omaa hiilen tuotantoa tuontihiilen ja varsinkin maakaasun kallistumisen johdosta.

Ainoa kilpailukykyinen energian lähde Kirgisiassa on vesivoima. Vietin kolme päivää Karakölissa, joka on perustettu 1960-luvulla vesivoimalaitosten, tekojärvien ja patojen rakentajien tarpeisiin. Vaikka vesivoimaan investoidaan tätä nykyä paljon, oli myös tälle alalle 1990-luku erittäin synkkä. Myös Karaköl koki saman venäläisenemmistön

poismuuton kuin Tash-Kömur. Vaikka vesivoiman tuotanto on talouden avainaloja, ei siitä ollut herunut sen suurempaa hyvinvointia kaupunkiin. Asukasluku laskee vuosi vuodelta, katuvalaistusta ei juuri ole eikä minkäänlaista remonttia ole tehty varmaankaan sitten 1980-luvun. Kaupungissa ei ollut myöskään yhtään varsinaista kauppaa, vaan ostokset tehtiin torilta tai kioskeista.

Kirgisiala myy paljon vesivoimaa naapurimaihin saadakseen kipeästi kaipaamiaan tuontituloja. Tästä johtuen sähköä ei riitä aina tarpeeksi kotimaahan, ja sähkökatkot haittaavat suuresti arkielämää ja myös tuotantotoimintaa. Itse en tosin törmännyt katkoksiin kertaakaan.

Vesivoimalaitos lähellä Karakölin kaupunkia

Kirgisiassa tärkeä taloutta pyörittävä voima on Venäjällä ja Kazakstanissa työskentelevien siirtotyöläisten kotiin lähettämät ja tuomat rahat. Näiden on arvioitu vastaavan noin 30%-40% bruttokansantuotteesta. Toisaalta lähtijät ovat monesti osaavia ja aktiivisia ihmisiä ja heidän panoksensa olisi tärkeä myös oman maan kehittämisessä. Suurin osa heistä kyllä varmasti työskentelisi kotimaassaan, jos työtä olisi tarjolla ja jos palkallansa pystyisi elämään. Monet työskentelevät ulkomailla maatalouden, kaupan ja rakentamisen palveluksessa, joissa niissäkin palkat ovat matalat, mutta kaikei käteen jää enemmän kuin Kirgisiassa työskennellessä.

Kansainvälinen talouskriisi on koskettanut Kirgisiää ehkä eniten juuri vierastyöläisten kautta. Monet ovat joutuneet palaamaan takaisin ja ovat paikoin aiheuttaneet yhteiskunnallista epävakaisuutta sekä entistäkin kovempaa kilpailua harvoista työpaikoista. Samaan aikaan talouteen on jäänyt vähemmän jaettavaa, kun ulkomailta saatavat tulot ovat radikaalisti vähentyneet. Suurella osalla niistä paikallisista, joiden kanssa asiasta keskustelin, oli omaa tai lähipiirin kokemusta Venäjällä, varsinkin

Moskovassa, työskentelystä. Suurimmaksi osaksi he kokivat tämän luonnollisena tapana elättää itsensä, kun oman maan talous on erittäin heikolla tolalla.

Yksi erikoinen piirre Kirgisian taloudessa ovat sotilastukikohdista saatavat tulot. Yhdysvalloilla ja Venäjällä on molemmilla yksi tukikohta Bishkekin ulkopuolella ja Venäjä on sopinut toisen tukikohdan avaamisesta eteläiseen Kirgisiaan lähiaikoina. Kirgisia on onnistunut neuvottelemaan itselleen hyvät korvaukset sekä Venäjältä että USA:lta. Venäjä myönsi lainoja ja suoraa apua aiemmin tänä vuonna yhteensä 2-3 miljardia dollaria ja USA maksaa vuokraa omasta tukikohdastaan noin 200 miljoonaa dollaria vuodessa. Nämä rahat ovat valtavia summia Kirgisian valtionbudjetissa ja mahdollistavat laajat elvyttämishjelmat näin kriisiaikana.

Pääkaupunki Bishkekiä

Uskonto

Vaikka uskonnon merkitys elämässä onkin lisääntynyt viime vuosina, ei islamin merkitys Kirgisiassa ole suuri. Uskonto ei näy katukuvassa ja monet tuntuivat pitävän Uzbekistanissa ja Tadžikistanissa tapahtunutta yhteiskunnan islamisoitumista negatiivisena kehityskulkuna. En tosin käynyt maan eteläosissa, joka on köyhempi ja uskonnollisempi kuin muut osat. Näillä alueilla myös radikaaleilla islamilaisilla liikkeillä on kannatusta.

Yhteenveto

Kirgisia yllätti minut positiivisesti maana. Vaikka maan talous onkin kuralla ja ihmiset ovat tietoisia siitä, soljui elämä varsin normaalina. Ihmiset tuntuivat suhtautuvan suhteellisen positiivisesti elämäänsä, enkä ollut havaitsevinani samanlaista apatiaa kuin monesti Suomen tai Venäjän syrjäseuduilla.

Monien muiden Keski-Aasian valtioiden talouskasvu perustuu raaka-aineisiin, eritoten öljyyn ja kaasuun. Tätä mahdollisuutta Kirgisialle ei ole suotu eikä se ole onnistunut kompensoimaan tätä heikkoutta hieman paremmalla investointi-ilmapiirillä. Tällä hetkellä työn tuottavuus on alhainen ja tuotanto on keskittynyt alhaisen lisäarvon aloille kuten maatalouteen ja tekstiiliteollisuuteen. Myös kullantuotannossa jalostus tapahtuu ulkomailla.

Siihen, että 1990-luvulla hävinneiden teollisuuslaitosten ja kokonaisten teollisuusalojen tilalle ei ole syntynyt uutta korvaavaa tuotantoa, on useita syitä. Kirgisiasta ei löydy juurikaan omia pääomia, ja kun ulkomaiset yritykset eivät ole kokeneet maata kiinnostavana investointikohteena, ovat investointiaste ja täten talouden uudistumisnopeus olleet heikkoja. Lisäksi valtion investointipolitiikka on toiminut huonosti johtuen byrokraattisuudesta ja lyhytjännittyneisyydestä. Valtionhallintoa ja koko taloutta haittaa lisäksi ammattitaitoisen väestön poismuutto. Aluksi lähtivät venäläiset ja saksalaiset ja viime vuosina myös kirgiisit. Viimeisenä talouskasvun esteenä voi mainita etäisen sijainnin ja hankalat naapurit, jotka haittaavat ulkomaankaupan käymistä.

Jos äsken mainittuja talouden uudistumisen esteitä saadaan purettua, voi Kirgisialla olla edessään valoisampi tulevaisuus. Esimerkiksi maatalouden osalta on väläytetty siirtymistä puuvillan viljelystä osittain korkeamman jalostusarvon tuotantoon, kuten viinin valmistukseen. Myös kaivostoiminnassa lisäinvestoinnit mahdollistaisivat olemassa olevan tuotannon jalostusasteen nousun ja myös uusien kaivosten avaamisen. Onpahan puhuttu jopa kaasun- ja öljyntuotannon aloittamisesta maassa. Kirgisialla olisi mahdollisuus kehittyä myös varteenotettavaksi kaupan solmukohdaksi, mutta se vaatisi varmempaa ja yksinkertaisempaa ulkomaisille markkinoille pääsyä. Ulkomaankaupan helpottuminen olisi tärkeää myös tekstiiliteollisuuden kehitykselle. Suuret Kirgisian kautta kulkevat kansainväliset infrastruktuurihankkeet ja tullimuodollisuuksia helpottavat toimet ovat tosin vielä enemmänkin keskustelujen kuin toimien tasolla. Viimeisenä voisi vielä mainita, että maassa oleskeluni aikana tulin vakuuttuneeksi siitä, että puheet Kirgisian potentiaalista matkailumaana ovat hyvinkin perusteltuja. Varsinkin kauniit vuoristomaisemat, miellyttävä ilmasto ja halpa hintataso ovat asioita, jotka vetoavat varmasti muihinkin kuin minuun.